

**Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет**

Кафедра педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВК 21 ДЕОНТОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

(шифр і назва навчальної дисципліни)

галузь знань 07 «Управління навчальним закладом»

(шифр і назва напрямку підготовки)

Спеціалізація 073 «Менеджмент»

(шифр і назва спеціальності)

Кафедра педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи

(назва інституту, факультету)

Шифр за навчальним планом

Рівне – 2021

Робоча програма «Деонтологія управління навчальним закладом» для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 073 Менеджмент освітньої програми «Управління навчальним закладом».

Мова вивчення: українська

Розробник програми:

Дубич Клавдія Василівна_професор кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи, доктор наук з державного управління, доцент.

Затверджено на засіданні кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи

«31» серпня 2021 року, протокол № 8

Завідувач кафедри

МАЛАФІЙК І.В.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Робочу програму схвалено навчально-методичною комісією факультету

Протокол від “1” вересня 2021 року № 5

Голова навчально-методичної комісії психолого-природничого факультету

(підпис)

доц.Сяська І. О.

(прізвище та ініціали)

©РДГУ, 2021 рік

© Дубич К.В. , 2021 рік

I. Опис дисципліни «Деонтологія управління навчальним закладом»

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 3	Галузь знань (шифр, назва) 07 Управління та адміністрування	Вибіркова	
		Рік підготовки	
		2	2
		Семестр	
		3	3
Модулів – 2	Спеціальність: 073 «Менеджмент»	20	
		8	
Практичні, семінарські			
20			
4			
Змістових модулів – 2		Лабораторні	
		-	
Індивідуальне науково-дослідне завдання «Шляхи удосконалення управління навчальними закладами» (на матеріалі навчального закладу, в якому студент проходив практику).		Самостійна робота	
		50	
		78	
	Індивідуальні завдання		
	-		
Загальна кількість годин – 90	Вид контролю		
	Залік		
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи – 3	Освітній рівень:		
	Другий (магістерський) рівень		

	ОК 2 Управління освітньою діяльністю та якість освіти, ОК 06 Керівник закладу освіти та техніка управлінської діяльності, ОК 08 Кадровий менеджмент, ОК 11 Теорія та менеджмент організації.	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

1. Метою викладання навчальної дисципліни «Деонтологія управління навчальним закладом» сформувати систему етичних цінностей управлінської професійної діяльності керівника навчального закладу. Розкрити етичні принципи, форми та методи управлінської діяльності, сформувати моральні якості та ціннісні орієнтири морально-етичних відносин в колективі та іншими людьми. Обґрунтувати професійно-важливі якості керівника навчального закладу для оволодіння психологічним інструментарієм управління колективом навчального закладу із застосування евристичних методів і прийомів, пошук гнучких методів роботи, які мотивували б до спільної плідної науково-педагогічної роботи та сприяли поліпшенню взаємин у педагогічному колективі.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Деонтологія управління навчальним закладом» є

1. Формування соціальної та психологічної значущості дотримання керівником навчального закладу норм професійної етики.
2. Систематизація знань з застосування принципів, норм і правил професійної та управлінсько-педагогічної поведінки.
3. Формування вміння діагностувати проблеми та проблемні ситуації в управлінській діяльності.
4. Формування знань щодо моральних цінностей керівника та відповідних його якостей.
5. Розвиток етичної культури на рефлексивній основі, спонукання до самоаналізу своїх вчинків.
6. Систематизація типових помилок поведінки керівника, пов'язаних із порушенням норм професійної моралі.
7. Формування знань щодо етичної поведінки керівника навчального закладу при розв'язанні складних виробничих та конфліктних ситуацій.
8. Розвиток алгоритму індивідуальної взаємодії керівника з колективом на етичній основі.
9. Формування системи етичних цінностей управлінської професійної діяльності керівника навчального закладу.

Компетентності, які повинен набути здобувач вищої освіти:

загальні компетенції:

ЗК4. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

спеціальні компетенції:

СК1. Здатність обирати і використовувати концепції, методи та інструментарій менеджменту, у тому числі у відповідності до визначених цілей та міжнародних стандартів.

СК2. Здатність встановлювати цінності, бачення, місію, цілі та критерії, за якими організація визначає подальші напрями розвитку, розробляти і реалізовувати відповідні стратегії та плани.

СК 4. Здатність до ефективного використання і розвитку ресурсів організації.

3. Очікувані результати навчання.

Програмні результати навчання:

1. ПРН10. Демонструвати лідерські навички та вміння працювати в команді, взаємодіяти з людьми, впливати на їх поведінку для вирішення професійних задач.
2. ПРН13. Вміти планувати і здійснювати інформаційне, методичне, матеріальне, фінансове та кадрове забезпечення організації (підрозділу).
3. ПРН14. Використання знань з психології при розв'язуванні управлінських завдань в освітній сфері.
4. ПРН15. Вміти формувати ефективну систему трудових відносин, управляти персоналом відповідно до діючого законодавства та етики ділового спілкування, створювати умови для розвитку персоналу навчального закладу.
5. ПРН16. Вміти приймати рішення і нести за них відповідальність.

4. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль № 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕОНТОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

ТЕМА 1. Професійна етика: специфіка, проблематика, місце в системі етичного знання

Сутність та зміст поняття «етика». Відмінності між поняттями «етика» та «мораль» Завдання етики. Особливості функціонування моралі. Взаємодія моралі з управлінням та політичними процесами. Основні підходи до розуміння етичних відносин в управлінській діяльності. Спільні та специфічні риси права та моралі. Професійна мораль та професійна етика. Професійна мораль керівника навчального закладу. Етика освіти. Етика керівника навчального закладу. Етика керівника навчального закладу як вид професійної етики. Етичний кодекс педагогічних працівників: сутність та особливості реалізації. Етична інфраструктура освіти.

ТЕМА 2. Місія, основні принципи та норми етики керівника навчального закладу

Основне завдання керівника навчального закладу. Професійне призначення керівника навчального закладу.. Місія керівника навчального закладу в колективі та суспільстві. Правила етичної поведінки керівника навчального закладу в колективі та за його межами. Етичні особливості представництва інтересів навчального закладу в суспільстві, учасниками навчального процесу та представниками органів влади різних рівнів. Принципи етичної поведінки в різних напрямках професійної діяльності. Норми, стандарти етичної поведінки керівника навчального закладу та педагогічних працівників.

Тема 3. Особистість керівника навчального закладу : професійно-етичні аспекти

Стилі управління керівника навчальним закладом. Напрями професійно-етичних впливів. Особистісні підходи в освітньо-управлінській системі. Контроль за дотриманням етичних вимог в управлінні навчальним закладом. Взаємовпливи процесів гуманізації та демократизації на морально-етичні принципи управління навчальним закладом. Сутність патріотизму та національної ідеї в управлінні навчальним закладом. Взаємозв'язок професіоналізму та етичних норм в управлінні навчальним закладом. Професійна відповідальність та професійна етика керівника навчального закладу перед колективом, учасниками навчального процесу, державою та суспільством. Сутність «виконавчої сумлінності» та її роль в управлінні навчальним закладом. Толерантність як вагома професійно-етична риса керівника навчального закладу Роль професійної честі та професійної гідності керівника в управлінні навчальним закладом..

Тема 4. Етичні засади взаємовідносин керівника навчального закладу та трудового колективу

Форми та методи побудови толерантних взаємовідносин в колективі. Принципи відносин керівника навчального закладу з представниками органів державної влади. Особливості формування доброзичливих взаємовідносин керівника з учасниками навчального процесу та їх близькими та рідними. Сутність взаємовідносин керівника навчального закладу з громадянами територіальної громади. Морально-етичні принципи культури спілкування з підлеглими та учасниками навчально-виховного процесу. Комунікативні бар'єри спілкування у взаємовідносинах: з педагогічними працівниками, технічним персоналом, представниками органів державної влади і громадянами. Морально-етичні якості керівника та їх вплив на побудову взаємовідносин. Авторитет керівника навчального закладу у взаємовідносинах з органами місцевого самоврядування. Довіра як основоположний принцип побудови взаємин учасниками управлінського процесу навчальним закладом. Ознаки довіри. Фактори, що визначають рівень довіри трудового колективу до керівника. Процес встановлення довірливих відносин з педагогічними працівниками, технічним персоналом, представниками органів державної влади і громадянами.

Тема 5. Конфлікти інтересів в управлінні навчальним закладом: етичні аспекти

Види конфліктів інтересів в управлінні навчальним закладом. Зовнішні та внутрішні причини виникнення конфліктів інтересів. Внутрішні причини виникнення конфліктів інтересів між керівником навчального закладу та їх сутність, з: педагогічними працівниками, технічним персоналом, учасниками навчально-виховного процесу. Зовнішні причини виникнення конфліктів інтересів та їх сутність: з органами державної влади, близькими та родичами учасників навчального процесу, територіальною громадою, членами суспільства. Принципи, форми, методи та засоби розгляду конфліктних ситуацій. Документаційний супровід конфліктів інтересів. Нормативно-правові форми врегулювання конфліктів інтересів. Інституціональні засоби протидії конфлікту інтересів. Роль професійних спілок та професійних об'єднань у з врегулювання конфліктів інтересів.

Змістовий модуль 2. ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ УПРАВЛІНСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Тема 6. Взаємовідносини та взаємодія у колективі навчального закладу

Сутність морально-психологічного клімату в колективі. Рівні взаємовідносин та ієрархічні засади спілкування у колективі навчального закладу. Форми та методи впливу керівника навчального закладу на формування позитивного морально-психологічного клімату в колективі. Дисципліна як показник моральної зрілості колективу. Дисципліна та контроль

в управлінні та взаємовідносинах трудового колективу навчального закладу. Етичні правила взаємодії та взаємовідносин між колегами. Морально-етичні принципи родинних стосунків у взаємовідносинах та взаємодії в колективі навчального закладу. Нормативно-правові принципи підпорядкування на підставі родинних зв'язків. Соціально-етичний портрет керівника навчального закладу. Роль формального та неформального лідерства у взаємовідносинах колективу навчального закладу. Роль громадських об'єднань в побудові взаємовідносин та взаємодії керівника навчального закладу та трудового колективу.

Тема 7. Діловий та службовий етикет керівника навчального закладу

Роль етикету в адміністративній діяльності керівника навчального закладу. Етика проведення ділових нарад. Етика ділового спілкування в управлінні навчально-виховним процесом. Морально-етичні аспекти усних та письмових розпоряджень керівника навчального закладу. Роль зовнішнього вигляду в формуванні іміджу керівника навчального закладу. Етикет у службових взаємовідносинах керівника та колективу. Морально-етичні складові службової та особистісної репутації керівника навчального закладу. Етичні правила спілкування керівника з відвідувачами навчального закладу.

Тема 8. Етико-психологічні правила критики.

Психологічно-управлінська сутність ділової критики. Види ділової критики. Форми та методи використання критики. Правила застосування ділової критики. Вербальні та невербальні форми ділової критики. Критика як моральне стимулювання колективу в управлінні навчальним закладом. Відкриті та закриті форми використання критики. Виконавська дисципліна та контроль як каталізатори застосування критики в управлінні навчальним закладом.

Тема 9. Інституційні механізми підтримки етики керівника навчального закладу

Сутність інституційних механізмів підтримки етики керівника навчального закладу. Чинники бюрократичних деформацій в управлінні навчальним закладом. Морально-етичний кодекс педагогічної та управлінської діяльності. Ієрархічні рівні органів державного управління з діяльності підтримки етики керівника навчального закладу. Роль професійних спілок у запобіганні порушення етичних норм управління навчальним закладом. Роль комісій з педагогічної та управлінської етики в дотриманні етичних правил всіма учасниками навчально-виховного процесу навчального закладу.

Тема 10. Корупція та її наслідки для іміджу навчального закладу та його керівника.

Сутність прояву корупції в навчальному закладі. Види корупції. Ієрархічні рівні корупції в системі освіти в цілому та навчальному закладі зокрема. Сутність взаємовідносин в колективі заснованих на формах корупції. Професійні, психологічні та моральні наслідки корупції для керівника навчального закладу та його колективу. Форми та методи запобігання проявам корупції в навчальному закладі та управлінні ним. Особливості кар'єрного росту заснованого на корупції та наслідки для навчального закладу. Рівні відповідальності за прояв корупції керівництва та колективу навчального закладу. Нормативно-правові форми запобігання проявам корупції у навчальному закладі.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	денна форма		Заочна форма		
	усьог	у тому числі	усьог	у тому числі	

	о	л	п	ла б	інд	с.р.	о	л	п	лаб	ін д	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
<u>Змістовий модуль № 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕОНТОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ</u>												
Тема 1. Професійна етика: специфіка, проблематика, місце в системі етичного знання	9	2	2	-	-	5	7	-	-	-	-	7
Тема 2. Місія, основні принципи та норми етики керівника навчального закладу	9	2	2	-	-	5	9	2	-	-	-	7
Тема 3. Особистість керівника навчального закладу: професійно-етичні аспекти	9	2	2	-	-	5	7	-	-	-	-	7
Тема 4. Етичні засади взаємовідносин керівника навчального закладу та трудового колективу	9	2	2	-	-	5	9	-	2	-	-	7
Тема 5. Конфлікти інтересів в управлінні навчальним закладом: етичні аспекти	9	2	2	-	-	5	12	2	-	-	-	10
Разом за змістовим модулем 1	45	10	10	-	-	25	44	4	2	-	-	38
МОДУЛЬ 2												
<i>Змістовий модуль 2. ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ УПРАВЛІНСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ</i>												
Тема 6. Взаємовідносини та взаємодія у колективі навчального закладу	9	2	2	-	-	5	11	2	-	-	-	9
Тема 7. Діловий та службовий етикет керівника навчального закладу	9	2	2	-	-	5	9	-	2	-	-	7
Тема 8. Етично-психологічні правила критики.	9	2	2	-	-	5	7	-	-	-	-	7
Тема 9. Інституційні механізми підтримки етики керівника навчального закладу	9	2	2	-	-	5	7	-	-	-	-	7
Тема 10. Корупція та її наслідки для іміджу навчального закладу та його керівника.	9	2	2	-	-	5	12	2	-	-	-	10
Разом за змістовим модулем 2	45	10	10	-	-	25	46	4	2	-	-	40

Усього годин	90	20	20	-	-	50	90	8	4	-	-	78
--------------	----	----	----	---	---	----	----	---	---	---	---	----

6. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми та їх зміст	Кількість годин
<u>Змістовий модуль № 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕОНТОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ</u>		
1	<p>ТЕМА 1. Професійна етика: специфіка, проблематика, місце в системі етичного знання</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Відмінності між поняттями «етика» та «мораль» 2. Особливості функціонування моралі. 3. Взаємодія моралі з управлінням та політичними процесами. 4. Основні підходи до розуміння етичних відносин в управлінській діяльності. 5. Спільні та специфічні риси права та моралі. 6. Професійна мораль та професійна етика. 7. Професійна мораль керівника навчального закладу. 8. Етика освіти. 9. Етика керівника навчального закладу. 10. Етика керівника навчального закладу як вид професійної етики. 	2
2	<p>Тема 2. Місія, основні принципи та норми етики керівника навчального закладу</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основне завдання керівника навчального закладу. 2. Професійне призначення керівника навчального закладу. 3. Місія керівника навчального закладу в колективі та суспільстві. 4. Правила етичної поведінки керівника навчального закладу в колективі та за його межами. 5. Етичні особливості представництва інтересів навчального закладу в суспільстві, учасниками навчального процесу та представниками органів влади різних рівнів. 6. Принципи етичної поведінки в різних напрямках професійної діяльності. 7. Норми, стандарти етичної поведінки керівника навчального закладу та педагогічних працівників. 	2
3	<p>Тема 3. Особистість керівника навчального закладу : професійно-етичні аспекти</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Стилі управління керівника навчальним закладом. 2. Напрями професійно-етичних впливів. 3. Особистісні підходи в освітньо-управлінській системі. 4. Контроль за дотриманням етичних вимог в управлінні навчальним закладом. . 5. Взаємовпливи процесів гуманізації та демократизації на 	2

	<p>морально-етичні принципи управління навчальним закладом.</p> <p>6. Сутність патріотизму та національної ідеї в управлінні навчальним закладом.</p> <p>7. Взаємозв'язок професіоналізму та етичних норм в управлінні навчальним закладом.</p> <p>8. Професійна відповідальність та професійна етика керівника навчального закладу перед колективом, учасниками навчального процесу, державою та суспільством.</p> <p>9. Сутність «виконавчої сумлінності» та її роль в управлінні навчальним закладом.</p> <p>10. Толерантність як вагома професійно-етична риса керівника навчального закладу</p> <p>11. Роль професійної честі та професійної гідності керівника в управлінні навчальним закладом..</p>	
4	<p>Тема 4. Етичні засади взаємовідносин керівника навчального закладу та трудового колективу</p> <p>1. Форми та методи побудови толерантних взаємовідносин в колективі.</p> <p>2. Принципи відносин керівника навчального закладу з представниками органів державної влади.</p> <p>3. Особливості формування доброзичливих взаємовідносин керівника з учасниками навчального процесу та їх близькими та рідними.</p> <p>4. Сутність взаємовідносин керівника навчального закладу з громадянами територіальної громади.</p> <p>5. Морально-етичні принципи культури спілкування з підлеглими та учасниками навчально-виховного процесу.</p> <p>6. Комунікативні бар'єри спілкування у взаємовідносинах: з педагогічними працівниками, технічним персоналом, представниками органів державної влади і громадянами.</p> <p>7. Морально-етичні якості керівника та їх вплив на побудову взаємовідносин.</p> <p>8. Довіра як основоположний принцип побудови взаємин учасниками управлінського процесу навчальним закладом.</p> <p>9. Ознаки довіри.</p> <p>10. Фактори, що визначають рівень довіри трудового колективу до керівника.</p>	2
5	<p>Тема 5. Конфлікти інтересів в управлінні навчальним закладом: етичні аспекти</p> <p>1. Види конфліктів інтересів в управлінні навчальним закладом.</p> <p>2. Зовнішні та внутрішні причини виникнення конфліктів інтересів.</p> <p>3. Внутрішні причини виникнення конфліктів інтересів між керівником навчального закладу та їх сутність, з: педагогічними працівниками, технічним персоналом, учасниками навчально-виховного процесу.</p> <p>4. Зовнішні причини виникнення конфліктів інтересів та їх</p>	2

	<p>сутність: з органами державної влади, близькими та родичами учасників навчального процесу, територіальною громадою, членами суспільства.</p> <p>5. Принципи, форми, методи та засоби розгляду конфліктних ситуацій.</p> <p>6. Документаційний супровід конфліктів інтересів.</p> <p>7. Нормативно-правові форми врегулювання конфліктів інтересів.</p> <p>8. Інституціональні засоби протидії конфлікту інтересів.</p> <p>9. Роль професійних спілок та професійних об'єднань у з врегулювання конфліктів інтересів.</p>	
	Разом за змістовим модулем 1	10
<i>Змістовий модуль 2. ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ УПРАВЛІНСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ</i>		
6	<p>Тема 6. Взаємовідносини та взаємодія у колективі навчального закладу</p> <p>1. Сутність морально-психологічного клімату в колективі.</p> <p>2. Рівні взаємовідносин та ієрархічні засади спілкування у колективі навчального закладу.</p> <p>3. Форми та методи впливу керівника навчального закладу на формування позитивного морально-психологічного клімату в колективі.</p> <p>4. Дисципліна як показник моральної зрілості колективу.</p> <p>5. Дисципліна та контроль в управлінні та взаємовідносинах трудового колективу навчального закладу.</p> <p>6. Етичні правила взаємодії та взаємовідносин між колегами.</p> <p>7. Морально-етичні принципи родинних стосунків у на взаємовідносинах та взаємодії в колективі навчального закладу.</p> <p>8. Нормативно-правові принципи підпорядкування на підставі родинних зв'язків.</p> <p>9. Соціально-етичний портрет керівника навчального закладу.</p> <p>10. Роль формального та неформального лідерства у взаємовідносинах колективу навчального закладу.</p> <p>11. Роль громадських об'єднань в побудові взаємовідносин та взаємодії керівника навчального закладу та трудового колективу.</p>	2
7	<p>Тема 7. Діловий та службовий етикет керівника навчального закладу</p> <p>1. Роль етикету в адміністративній діяльності керівника навчального закладу.</p> <p>2. Етика проведення ділових нарад.</p> <p>3. Етика ділового спілкування в управлінні навчально-виховним процесом.</p> <p>4. Морально-етичні аспекти усних та письмових розпоряджень керівника навчального закладу.</p> <p>5. Роль зовнішнього вигляду в формуванні іміджу керівника навчального закладу.</p> <p>6. Етикет у службових взаємовідносинах керівника та колективу.</p> <p>7. Морально-етичні складові службової та особистісної</p>	2

	<p>репутації керівника навчального закладу.</p> <p>8. Етичні правила спілкування керівника з відвідувачами навчального закладу.</p>	
8	<p>Тема 8. Етико-психологічні правила критики.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Психологічно-управлінська сутність ділової критики. 2. Види ділової критики. 3. Форми та методи використання критики. 4. Правила застосування ділової критики. 5. Вербальні та невербальні форми ділової критики. 6. Критика як моральне стимулювання колективу в управлінні навчальним закладом. 7. Відкриті та закриті форми використання критики. 8. Виконавська дисципліна та контроль як каталізатори застосування критики в управлінні навчальним закладом. 	2
9	<p>Тема 9. Інституційні механізми підтримки етики керівника навчального закладу</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сутність інституційних механізмів підтримки етики керівника навчального закладу. 2. Чинники бюрократичних деформацій в управлінні навчальним закладом. 3. Морально-етичний кодекс педагогічної та управлінської діяльності. 4. Ієрархічні рівні органів державного управління з діяльності підтримки етики керівника навчального закладу. 5. Роль професійних спілок у запобіганні порушення етичних норм управління навчальним закладом.. 6. Роль комісій з педагогічної та управлінської етики в дотриманні етичних правил всіма учасниками навчально-виховного процесу навчального закладу. 	2
10	<p>Тема 10. Корупція та її наслідки для іміджу навчального закладу та його керівника.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сутність прояву корупції в навчальному закладі. 2. Види корупції. Ієрархічні рівні корупції в системі освіти взагалі та навчальному закладі зокрема. 3. Сутність взаємовідносин в колективі заснованих на формах корупції. 4. Професійні, психологічні та моральні наслідки корупції для керівника навчального закладу та його колективу. 5. Форми та методи запобігання проявам корупції в навчальному закладі та управлінні ним. 6. Особливості кар'єрного росту заснованого на корупції та наслідки для навчального закладу. 7. Рівні відповідальності за прояв корупції керівництва та колективу навчального закладу. 8. Нормативно-правові форми запобігання проявам корупції у навчальному закладі. 	2
Разом за змістовим модулем 2		10

7. Теми практичних занять

Не передбачені навчальним планом

8. Теми лабораторних робіт

Не передбачені навчальним планом

9. Теми для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми та їх зміст	Кількість годин
<u>Змістовий модуль № 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕОНТОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ</u>		
1	<p>Тема 1. Професійна етика : специфіка, проблематика, місце в системі етичного знання</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проаналізувати літературу та наукові джерелала з етики та визначити теоретико-методологічні аспекти деонтології в управлінні навчальним закладом. 2. Розкрити сутність та зміст поняття «етика». 3. Визначити відмінності між поняттями «етика» та «мораль». 4. Дослідити завдання етики взагалі в і в управлінні навчальним закладом зокрема. 5. Проаналізувати особливості функціонування моралі. 6. Дослідити взаємодію моралі з управлінням та політичними процесами. 7. Визначити основні підходи до розуміння етичних відносин в управлінській діяльності. 8. Проаналізувати професійну мораль та професійну етику. 	5
2	<p>Тема 2. Місія, основні принципи та норми етики керівника навчального закладу</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розкрити професійне призначення керівника навчального закладу. 2. Визначити місію керівника навчального закладу в колективі та суспільстві. 3. Дослідити правила етичної поведінки керівника навчального закладу в колективі та за його межами. 4. Проаналізувати принципи етичної поведінки в різних напрямках професійної діяльності. 5. Дослідити норми, стандарти етичної поведінки керівника навчального закладу та педагогічних працівників. 	5
3	<p>Тема 3. Особистість керівника навчального закладу : професійно-етичні аспекти</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розглянути стилі управління керівника навчальним закладом. 2. Визначити напрями професійно-етичних впливів. 3. Розкрити особистісні підходи в освітньо-управлінській системі. 4. Обґрунтувати контроль за дотриманням етичних вимог в 	5

	<p>управлінні навчальним закладом. .</p> <p>5. Дослідити взаємовпливи процесів гуманізації та демократизації на морально-етичні принципи управління навчальним закладом.</p> <p>6. Розкрити сутність патріотизму та національної ідеї в управлінні навчальним закладом.</p> <p>7. Проаналізувати професійну відповідальність та професійну етику керівника навчального закладу перед колективом, учасниками навчального процесу, державою та суспільством.</p> <p>8. Вивчити сутність «виконавчої сумлінності» та її роль в управлінні навчальним закладом.</p> <p>9. Обґрунтувати роль професійної честі та професійної гідності керівника в управлінні навчальним закладом..</p>	
	<p>Тема 4. Етичні засади взаємовідносин керівника навчального закладу та трудового колективу</p> <p>1. Вивчити форми та методи побудови толерантних взаємовідносин в колективі.</p> <p>2. Дослідити принципи відносин керівника навчального закладу з представниками органів державної влади.</p> <p>3. Розкрити особливості формування доброзичливих взаємовідносин керівника з учасниками навчального процесу та їх близькими та рідними.</p> <p>4. Проаналізувати сутність взаємовідносин керівника навчального закладу з громадянами територіальної громади.</p> <p>5. Розглянути морально-етичні принципи культури спілкування з підлеглими та учасниками навчально-виховного процесу.</p> <p>6. Обґрунтувати комунікативні бар'єри спілкування у взаємовідносинах: з педагогічними працівниками, технічним персоналом, представниками органів державної влади і громадянами.</p> <p>7. Дослідити морально-етичні якості керівника та їх вплив на побудову взаємовідносин.</p> <p>8. Обґрунтувати авторитет керівника навчального закладу у взаємовідносинах з органами місцевого самоврядування.</p> <p>9. Розкрити довіру як основоположний принцип побудови взаємин учасниками управлінського процесу навчальним закладом.</p> <p>10. Проаналізувати процес встановлення довірливих відносин з педагогічними працівниками, технічним персоналом, представниками органів державної влади і громадянами.</p>	5
	<p>Тема 5. Конфлікти інтересів в управлінні навчальним закладом: етичні аспекти</p> <p>1. Вивчити види конфліктів інтересів в управлінні навчальним закладом.</p> <p>2. Визначити зовнішні та внутрішні причини виникнення конфліктів інтересів.</p> <p>3. Проаналізувати внутрішні причини виникнення конфліктів інтересів між керівником навчального закладу та їх сутність, з: педагогічними працівниками, технічним персоналом, учасниками</p>	5

	<p>навчально-виховного процесу.</p> <p>4. Дослідити зовнішні причини виникнення конфліктів інтересів та їх сутність: з органами державної влади, близькими та родичами учасників навчального процесу, територіальною громадою, членами суспільства.</p> <p>5. Розкрити принципи, форми, методи та засоби розгляду конфліктних ситуацій.</p> <p>6. Обґрунтувати документаційний супровід конфліктів інтересів.</p> <p>7. Вивчити нормативно-правові форми врегулювання конфліктів інтересів.</p> <p>8. Розкрити інституціональні засоби протидії конфлікту інтересів.</p> <p>9. Обґрунтувати роль професійних спілок та професійних об'єднань у з врегулювання конфліктів інтересів.</p>	
	Разом за змістовим модулем 1	25
<i>Змістовий модуль 2. ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ УПРАВЛІНСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ</i>		
5	<p>Тема 6. Взаємовідносини та взаємодія у колективі навчального закладу</p> <p>1. Проаналізувати сутність морально-психологічного клімату в колективі.</p> <p>2. Дослідити рівні взаємовідносин та ієрархічні засади спілкування у колективі навчального закладу.</p> <p>3. Визначити форми та методи впливу керівника навчального закладу на формування позитивного морально-психологічного клімату в колективі.</p> <p>4. Проаналізувати дисципліну як показник моральної зрілості колективу.</p> <p>5. Вивчити роль дисципліни та контролю в управлінні та взаємовідносинах трудового колективу навчального закладу.</p> <p>6. Розкрити етичні правила взаємодії та взаємовідносин між колегами.</p> <p>7. Обґрунтувати морально-етичні принципи родинних стосунків у взаємовідносинах та взаємодії в колективі навчального закладу.</p> <p>8. Дослідити нормативно-правові принципи підпорядкування на підставі родинних зв'язків.</p> <p>9. Розкрити соціально-етичний портрет керівника навчального закладу.</p> <p>10. Визначити роль формального та неформального лідерства у взаємовідносинах колективу навчального закладу.</p> <p>11. Обґрунтувати роль громадських об'єднань в побудові взаємовідносин та взаємодії керівника навчального закладу та трудового колективу.</p>	5
	<p>Тема 7. Діловий та службовий етикет керівника навчального закладу</p> <p>1. Дослідити роль етикету в адміністративній діяльності</p>	5

	<p>керівника навчального закладу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Розкрити етику проведення ділових нарад. 3. Вивчити етику ділового спілкування в управлінні навчально-виховним процесом. 4. Проаналізувати морально-етичні аспекти усних та письмових розпоряджень керівника навчального закладу. 5. Визначити роль зовнішнього вигляду в формуванні іміджу керівника навчального закладу. 6. Обґрунтувати етикет у службових взаємовідносинах керівника та колективу. 7. Проаналізувати морально-етичні складові службової та особистісної репутації керівника навчального закладу. 8. Розкрити етичні правила спілкування керівника з відвідувачами навчального закладу. 	
6	<p>Тема 8. Етично-психологічні правила критики.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проаналізувати психологічно-управлінську сутність ділової критики. 2. Вивчити види ділової критики. 3. Обґрунтувати форми та методи використання критики. 4. Розкрити правила застосування ділової критики. 5. Дослідити вербальні та невербальні форми ділової критики. 6. Проаналізувати критику як моральне стимулювання колективу в управлінні навчальним закладом. 7. Вивчити відкриті та закриті форми використання критики. 8. Обґрунтувати виконавську дисципліну та контроль як каталізатори застосування критики в управлінні навчальним закладом. 	5
	<p>Тема 9. Інституційні механізми підтримки етики керівника навчального закладу</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розкрити сутність інституційних механізмів підтримки етики керівника навчального закладу. 2. Визначити чинники бюрократичних деформацій в управлінні навчальним закладом. 3. Проаналізувати морально-етичний кодекс педагогічної та управлінської діяльності. 4. Визначити ієрархічні рівні органів державного управління з діяльності підтримки етики керівника навчального закладу. 5. Дослідити роль професійних спілок у запобіганні порушення етичних норм управління навчальним закладом. 6. Обґрунтувати роль комісій з педагогічної та управлінської етики в дотриманні етичних правил всіма учасниками навчально-виховного процесу навчального закладу. 	5
	<p>Тема 10. Корупція та її наслідки для іміджу навчального закладу та його керівника.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вивчити нормативно-правову базу діяльності навчального закладу, права, обов'язки та відповідальність учасників навчально-виховного процесу. 	5

	<p>2. Розкрити сутність прояву корупції в навчальному закладі.</p> <p>3. Визначити види корупції.</p> <p>4. Дослідити ієрархічні рівні корупції в системі освіти в цілому та навчальному закладі зокрема.</p> <p>5. Проаналізувати сутність взаємовідносин в колективі заснованих на формах корупції.</p> <p>6. Розкрити професійні, психологічні та моральні наслідки корупції для керівника навчального закладу та його колективу.</p> <p>7. Визначити форми та методи запобігання проявам корупції в навчальному закладі та управлінні ним.</p> <p>8. Обґрунтувати особливості кар'єрного росту заснованого на корупції та наслідки для навчального закладу.</p> <p>9. Дослідити рівні відповідальності за прояв корупції керівництва та колективу навчального закладу.</p> <p>10. Вивчити нормативно-правові форми запобігання проявам корупції у навчальному закладі.</p>	
	Разом за змістовим модулем 2	25
	Всього годин	50

10.ІНДЗ

ІНДЗ передбачає виконання реферативного повідомлення, а також розроблення одного індивідуального завдання « Шляхи удосконалення морально-етичних засад управління колективом та навчальним і виховним процесом» (на матеріалі установи, в якій студент проходив практику).

11. Методи навчання

МН1 - словесний метод (лекція, дискусія, співбесіда тощо);
МН2 - практичний метод (лабораторні та практичні заняття);
МН3 - наочний метод (метод ілюстрацій і метод демонстрацій);
МН4 — робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анування, рецензування, складання реферату);
МН6 — самостійна робота (розв'язання завдань);

12. Методи оцінювання

М02 — усне або письмове опитування
М06 реферати, есе;
М07 - презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
М09- захист лабораторних і практичних робіт;
М10- залік

13. Засоби діагностики результатів навчання

-реферати, есе;
-презентації результатів виконаних завдань та досліджень;

14. Критерії оцінювання результатів навчання

Суми	Оцінк	Значення оцінки	Критерії оцінювання	Рівень	Оцінка за
------	-------	-----------------	---------------------	--------	-----------

балів за 100-бальною шкалою	а ЄКТС	ЄКТС		компетентності	національною шкалою	
					Екзамен	Залік
90–100	А	відмінно	здобувач вищої освіти виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить і опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні здібності	Високий (творчий)	відмінно	зараховано
82–89	В	дуже добре	здобувач вищої освіти вільно володіє теоретичним матеріалом, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	Достатній (конструктивно-варіативний)	добре	
74–81	С	добре	здобувач вищої освіти вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, загалом самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, з-поміж яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок			
64–73	Д	задовільно	здобувач вищої освіти відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, з-поміж яких є значна кількість суттєвих	Середній (репродуктивний)	задовільно	
60–63	Е	достатньо	здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому			

			за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні			
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання семестрового контролю	здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу	Низький (рецептивно-продуктивний)	незадовільно	не зараховано
1–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів	Низький (рецептивно-продуктивний)		

15. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої школи

Поточне тестування та самостійна робота										Інд. завд.	Сума
Змістовий модуль № 1					Змістовий модуль № 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	20	100
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5		
Модульний контроль - 15					Модульний контроль - 15						

№ з.п.	Вид навчальної діяльності	Оціночні бали	Кількість балів
T1	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій Виконання завдань під час практичних занять Фронтальне / індивідуальне опитування та участь в обговоренні під час практичних занять Виконання завдань самостійної роботи ...	1 2 1 1	5
T2	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій Виконання завдань під час практичних занять Фронтальне / індивідуальне опитування та участь в обговоренні під час практичних занять Виконання завдань самостійної роботи	1 2 1 1	5
T3	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій Виконання завдань під час практичних занять Фронтальне / індивідуальне опитування та участь в обговоренні під час практичних занять Виконання завдань самостійної роботи	1 2 1 1	5
T4	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій Виконання завдань під час практичних занять Фронтальне / індивідуальне опитування та участь в обговоренні під час практичних занять	1 2 1	5

	Виконання завдань самостійної роботи	1	
T5	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій Виконання завдань під час практичних занять Фронтальне / індивідуальне опитування та участь в обговоренні під час практичних занять Виконання завдань самостійної роботи	1 2 1 1	5
Модульний контроль (контрольна робота)		15	15
T6	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій Виконання завдань під час практичних занять Фронтальне / індивідуальне опитування та участь в обговоренні під час практичних занять Виконання завдань самостійної роботи	1 2 1 1	5
T7	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій Виконання завдань під час практичних занять Фронтальне / індивідуальне опитування та участь в обговоренні під час практичних занять Виконання завдань самостійної роботи	1 2 1 1	5
T8	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій Виконання завдань під час практичних занять Фронтальне / індивідуальне опитування та участь в обговоренні під час практичних занять Виконання завдань самостійної роботи	1 2 1 1	5
T9	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій Виконання завдань під час практичних занять Фронтальне / індивідуальне опитування та участь в обговоренні під час практичних занять Виконання завдань самостійної роботи	1 2 1 1	5
T10	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій Виконання завдань під час практичних занять Фронтальне / індивідуальне опитування та участь в обговоренні під час практичних занять Виконання завдань самостійної роботи	1 2 1 1	5
Модульний контроль (контрольна робота)		15	15
ІНДЗ: Проект на тему (згідно варіанта) Ессе на тему (згідно варіанта)		12 8	20
Разом			100

16.Методичне забезпечення

1. Методичні вказівки до виконання індивідуального науково практичного завдання.
2. Методичні вказівки до виконання практичних завдань
3. Опорний конспект лекцій
4. Електронні підручники

17. Питання до підготовки підсумкового контролю ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З ДИСЦИПЛІНИ «ДЕОНТОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ»

1. Професійна деонтологія : специфіка, проблематика, місце в системі етичного знання.
2. Сутність та зміст поняття «етика».
3. Відмінності між поняттями «етика» та «мораль»
4. Завдання деонтології.
5. Особливості функціонування моралі.
6. Взаємодія моралі з управлінням та політичними процесами.
7. Основні підходи до розуміння етичних відносин в управлінській діяльності.
8. Спільні та специфічні риси права та моралі.
9. Професійна мораль та професійна етика.
10. Професійна мораль керівника навчального закладу.
11. Деонтологія освіти.
12. Деонтологія керівника навчального закладу.
13. Деонтологія керівника навчального закладу як вид професійної етики.
14. Етичний кодекс педагогічних працівників: сутність та особливості реалізації.
15. Деонтологічна інфраструктура освіти.
16. Місія, основні принципи та норми етики керівника навчального закладу.
17. Основне завдання керівника навчального закладу щодо морально-психологічних відносин в колективі.
18. Професійно-етичне призначення керівника навчального закладу.
19. Морально-етична місія керівника навчального закладу в колективі та суспільстві.
20. Правила етичної поведінки керівника навчального закладу в колективі та за його межами.
21. Етичні особливості представництва інтересів навчального закладу в суспільстві, учасниками навчального процесу та представниками органів влади різних рівнів.
22. Принципи етичної поведінки в різних напрямках професійної діяльності.
23. Норми, стандарти етичної поведінки керівника навчального закладу та педагогічних працівників.
24. Особистість керівника навчального закладу : професійно-етичні аспекти.
25. Стилi управління керівника навчальним закладом.
26. Напрями професійно-етичних впливів керівника на підлеглих.
27. Особистісні морально-етичні підходи управління в системі освіти.
28. Контроль за дотриманням етичних норм в управлінні навчальним закладом.
29. Взаємовпливи процесів гуманізації та демократизації на морально-етичні принципи управління навчальним закладом.
30. Сутність патріотизму та національної ідеї в морально-етичному управлінні навчальним закладом.
31. Взаємозв'язок професіоналізму та етичних норм в управлінні навчальним закладом.
32. Професійна відповідальність та професійна етика керівника навчального закладу перед колективом, учасниками навчального процесу, державою та суспільством.
33. Сутність «виконавчої сумлінності» та її роль в управлінні навчальним закладом.

34. Толерантність як професійно-етична риса керівника навчального закладу.
35. Роль професійної честі та професійної гідності керівника в управлінні навчальним закладом.
36. Етичні засади взаємовідносин керівника навчального закладу та трудового колективу.
37. Форми та методи побудови толерантних взаємовідносин в колективі.
38. Принципи морально-етичних відносин керівника навчального закладу з представниками органів державної влади.
39. Особливості формування доброзичливих взаємовідносин керівника з учасниками навчального процесу та їх близькими та рідними.
40. Сутність взаємовідносин керівника навчального закладу з громадянами територіальної громади.
41. Морально-етичні принципи культури спілкування з підлеглими та учасниками навчально-виховного процесу.
42. Комунікативні бар'єри спілкування у взаємовідносинах: з педагогічними працівниками, технічним персоналом, представниками органів державної влади і громадянами.
43. Морально-етичні якості керівника та їх вплив на побудову взаємовідносин.
44. Авторитет керівника навчального закладу у взаємовідносинах з органами місцевого самоврядування.
45. Довіра як основоположний принцип побудови взаємин учасниками управлінського процесу навчальним закладом.
46. Фактори, що визначають рівень довіри трудового колективу до керівника.
47. Процес встановлення довірливих відносин з педагогічними працівниками, технічним персоналом, представниками органів державної влади і громадянами.
48. Конфлікти інтересів в управлінні навчальним закладом: етичні аспекти.
49. Види конфліктів інтересів в управлінні навчальним закладом.
50. Зовнішні та внутрішні причини виникнення конфліктів інтересів.
51. Внутрішні причини виникнення конфліктів інтересів між керівником навчального закладу та їх сутність, з: педагогічними працівниками, технічним персоналом, учасниками навчально-виховного процесу.
52. Зовнішні причини виникнення конфліктів інтересів та їх сутність: з органами державної влади, близькими та родичами учасників навчального процесу, територіальною громадою, членами суспільства.
53. Принципи, форми, методи та засоби розгляду конфліктних ситуацій.
54. Документаційний супровід конфліктів інтересів.
55. Нормативно-правові форми врегулювання конфліктів інтересів.
56. Інституціональні засоби протидії конфлікту інтересів.
57. Роль професійних спілок та професійних об'єднань у з врегулювання конфліктів інтересів.
58. Роль громадських професійних об'єднань у з врегулювання конфліктів інтересів
59. Принципи побудови взаємовідносин та взаємодії у колективі навчального закладу.
60. Сутність морально-психологічного клімату в колективі.

61. Рівні взаємовідносин та ієрархічні засади спілкування у колективі навчального закладу.
62. Форми та методи впливу керівника навчального закладу на формування позитивного морально-психологічного клімату в колективі.
63. Дисципліна як показник моральної зрілості колективу.
64. Дисципліна та контроль в управлінні та взаємовідносинах трудового колективу навчального закладу.
65. Етичні правила взаємодії та взаємовідносин між колегами.
66. Морально-етичні принципи родинних стосунків у взаємовідносинах та взаємодії в колективі навчального закладу.
67. Нормативно-правові принципи підпорядкування в колективі навчального закладу на підставі родинних зв'язків.
68. Соціально-етичний портрет керівника навчального закладу.
69. Роль формального та неформального лідерства у взаємовідносинах колективу навчального закладу.
70. Роль громадських об'єднань в побудові взаємовідносин та взаємодії керівника навчального закладу та трудового колективу.
71. Діловий та службовий етикет керівника навчального закладу.
72. Роль етикету в адміністративній діяльності керівника навчального закладу.
73. Етика проведення виробничих нарад.
74. Етика ділового спілкування в управлінні навчально-виховним процесом.
75. Морально-етичні аспекти усних та письмових розпоряджень керівника навчального закладу.
76. Роль зовнішнього вигляду в формуванні іміджу керівника навчального закладу.
77. Етикет у службових взаємовідносинах керівника та колективу.
78. Морально-етичні складові службової та особистісної репутації керівника навчального закладу.
79. Етичні правила спілкування керівника з відвідувачами навчального закладу.
80. Етично-психологічні правила застосування критики у професійній діяльності керівника.
81. Психологічно-управлінська сутність ділової критики.
82. Види ділової критики.
83. Форми та методи використання критики.
84. Правила застосування ділової критики.
85. Вербальні та невербальні форми ділової критики.
86. Критика як моральне стимулювання колективу в управлінні навчальним закладом.
87. Відкриті та закриті форми використання критики.
88. Виконавська дисципліна та контроль як каталізатори застосування критики в управлінні навчальним закладом.
89. Інституційні механізми підтримки етики керівника навчального закладу.
90. Сутність інституційних механізмів підтримки етики керівника навчального закладу.
91. Чинники бюрократичних деформацій в управлінні навчальним закладом.
92. Морально-етичний кодекс педагогічної та управлінської діяльності.

93. Ієрархічні рівні органів державного управління з діяльності підтримки етики керівника навчального закладу.
94. Роль професійних спілок у запобіганні порушення етичних норм управління навчальним закладом.
95. Роль комісій з педагогічної та управлінської етики в дотриманні етичних правил всіма учасниками навчально-виховного процесу навчального закладу.
96. Корупція та її наслідки для іміджу навчального закладу та його керівника.
97. Форми прояву корупції в навчальному закладі.
98. Види корупції.
99. Ієрархічні рівні корупції в системі освіти в цілому та навчальному закладі зокрема.
100. Сутність взаємовідносин в колективі заснованих на формах корупції.
101. Професійні, психологічні та моральні наслідки корупції для керівника навчального закладу та його колективу.
102. Форми та методи запобігання проявам корупції в навчальному закладі та управлінні ним.
103. Особливості кар'єрного росту заснованого на корупції та наслідки для навчального закладу.
104. Рівні відповідальності за прояв корупції керівництва та колективу навчального закладу.
105. Нормативно-правові форми запобігання проявам корупції у навчальному закладі.

18. Рекомендована література

Законодавча

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Преса України, 1996. – 42 с.
2. Закон України Про державну службу від 16.12.1993р. – № 3723 // Голос України. – 5.1.1994; Бюлетень законодавства і юридичної практики України, 2002 р. № 1: Державна служба в Україні. – С.9.
3. Закон України про інформацію // Відом. Верховної Ради України. – 1992. – № 48.
4. Закон України про боротьбу з корупцією // Відом. Верховної Ради України, 1997.
5. Закон України про висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації // Відом. Верховної Ради України, 1997. – № 49.
6. Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. – № 1302.
7. Концепція розвитку законодавства про державну службу в Україні, затверджена Указом Президента України від 20 лютого 2006р. // Урядовий кур'єр. – 3 березня 2006р. – №43.
8. Концепція адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу, затв. Указом Президента України від 5 березня 2004 р. // Урядовий кур'єр. – 2004. – 17 березня.
9. Проект Закону України про відкритість органів державної влади та вищих посадових осіб України // <http://www.khpg.org>.

10. Про добросчесну поведінку осіб, уповноважених на виконання функцій держави, органів місцевого самоврядування: Проект Закону України // [www.guds.gov.ua].
11. Кодекс правил поведінки державного службовця // [zakon.rada.gov.ua].
12. Кодекс основних правил поведінки державного службовця: (Проект). – К.: Головдержслужба України, 2000. – 32с.
13. Загальні правила поведінки державного службовця // Наказ Головдержслужби України від 23 жовтня 2000 р. № 58, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 7 листопада 2000 р. за № 783/5004.
14. Загальні правила поведінки державного службовця. – К.: Науковий світ, 2000. – 24с.
15. Загальні правила поведінки державних службовців // Державна служба в Україні; Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2002р. – 314с.

Основна література

1. Апель К.О. Ситуація людини як етична проблема // Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. – К.: Лібра, 1999. – С.231-254.
2. Административная этика как средство противодействия коррупции // <http://www.carnegie.ru>.
3. Битяк Ю.П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: Монографія. – Х.: Право, 2005. – С.172-196.
4. Богдан С.К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. – К.: Рідна мова, 1998.
5. Василевська Т.Е. Етика в державному управлінні: Опорний конспект з дистанційного курсу. – К.: Вид-во НАДУ, 2004.
6. Василевська Т.Е. Професійно-етичні кодекси в системі державної служби // Актуальні проблеми держ. Упр.: Зб. Наук. Пр. ОРІДУ НАДУ. – Вип.3 (23). – О.: ОРІДУ НАДУ, 2005. – С. 211-221.
7. Василевська Т.Е. Конфлікт інтересів як проблема етики державного службовця // вісник НАДУ. – 2007. – № 3.
8. Василевська Т.Е. Особистісні виміри етики державного службовця: монографія // За ред. В. Голубь, Н.Грицяк, О.Левицької. – К.: Вид-во НАДУ, 2008. – 336с.
9. Василевська Т.Е. Етика в державному управлінні: Опорний конспект з дистанційного курсу. – К.: Вид-во НАДУ, 2004.
10. Войтович Р.В. Ідеологія, технологія та стиль у державному управлінні: Навч. посіб. – К.: НАДУ, 2003. – 197с.
11. Виконавча влада і адміністративне право (За заг.ред. В.Б.Авер'янова). – Київ: Видавничий Дім „Ін-Юре,, 2002. – С.410-418.
12. Гриценко С.П. Етика ділового спілкування. – Київ, 2005.
13. Гусейнов А., Апресян Р. Этика. – М.: Гадарика, 1998. – 469с.
14. Державне управління: філософські, світоглядні та методологічні проблеми: Монографія / Кол. авт.; За ред. Д.ф.н., професора В.М.Князева. – К.: Вид-во НАДУ. – Міленіум, 2003. – 320 с.
15. Джонсон Д.В. Соціальна психологія: тренінг міжособистісного спілкування / Пер. з англ. В.Хомика. – К: Видавничий дім КМ Академія, 2003. – 288 с.
16. Діловий етикет. – К.: „Альтерпрес,, 2001. – 352 с.
17. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні

засади: Навч. посібник/ За заг. ред. Нижник Н.Р., Олуйко В.М. – Л.,2002. – С.133-192.

18. Довідник типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців \\ <http://www.gov.ua/control/uk/publish/article>.

19. Дороніна М.С. Культура спілкування ділових людей: Посіб. для студ. гуманітарних факультетів викладання навчальних закладів. – К.: Видавничий дім КМ Академія, 1998. – 192с.

20. Дубенко С.Д. Державна служба та державні службовці в Україні. – К.: Ін Юре, 1999. – С.53-64.

21. Душкіна М. Психологія впливу. – СПб.: Питер, 2004. – 224с.

22. Загальні правила поведінки державного службовця. – К.: Науковий світ, 2000. – 24с.

23. Карнегі Д. Как завоевывать друзей и оказывать влияние на людей: Пер. с англ. – К.: Наукова думка, 1990. – 221с.

24. Коваль А.П. Культура ділового мовлення. – К.: Вища школа,1977.

25. Корніяка О.М. Мистецтво гнучкості: Чи вміємо себе поводити? – К.: Либідь, 1995. – 96 с.

26. Кредісов А.І., Панченко Є.Г, Кредісов В.А. Менеджмент для керівників. – К.: Т-во „Знання„, 1999. – 556с.

27. Кубрак О.В. Етика ділового та повсякденного спілкування. – Суми: Університетська книга, 2002.

28. Леви В. Искусство быть собой. – М.: Знание, 1991. – 256с.

29. Ліпенцев А. Формування етики державної служби України // Вісник УАДУ, 1997. – №2. – С.91-95.

30. Логунова М. Соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності. – К.: Центр сприяння інституційного розвитку державної служби,2006. – 196с.

31. Лозниця В. С. Психологія менеджменту. Теорія і практика: Навч. посіб. - К.: ТОВ УВПК „ЕксОб„, 2001. – 512с.

32. Луганский К.Ф., Коновченко С.В., Шувалова Н.Н. Государственные служащие: нравственные основы деятельности и этикет // Государственная служба: теория и организация. – Ростов н/Д.: Феникс, 1998. – С. 596-612.

33. Малахов В.А. Етика: Курс лекцій. – К.: Либідь, 2000. – 384 с.

34. Надольний І.Ф. Алгоритми духовності управлінських кадрів. // Вісн. Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв, 2001. – № 4. – С. 5-13.

35. Нинюк М.А. Сутність етики державного службовця та проблеми її формування // Вісн. УАДУ,1997. – № 3-4. – С.44-50.

36. Нинюк М. Управлінські засади формування моральної культури державних службовців // Вісник УАДУ при Президентів України, 2000. – №4. – С.316-328.

37. Неумивайченко Н. Правила поведінки державних службовців: практичні питання // Право України,2001. – №2.

38. Норми етики в управлінні: Матеріали українсько-американського симпозиуму 24-25 травня 1994р. – К.: ІДУС,1994. – 32с.

39. Палеха І.Ю. Ділова етика. Навч.-метод. посіб. – К.,2000. – 350с.

40. Пашко Л. Мистецтво говорити та слухати або мистецтво управлінського спілкування // Вісник УАДУ,2000. – №4. – С. 175-188.

41. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове

забезпечення реалізації та захисту / За заг. ред. В.Б.Авер'янова. – К.: Наукова думка,2007. – С.91-104.

42. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / За заг. ред.Тимошука В.П., Школика А.М. – К.: Конус-Ю,2007. – 720с.

43. Психология управления: Курс лекций / Л.К.Аверченко, Г.М.Залесов, Р.И.Мокшанцев, М.В.Удальцов – Новосибирск: Сибирское соглашение; Москва: ИНФА. – М.,2000. – 150 с.

44. Пірен М.І. Конфлікти в системі політико-управлінської діяльності. – К.: Вид-во НАДУ,2003. – 240с.

45. Професійна етика державних службовців: круглий стіл II // Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – С.409-462.

46. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. – Львів: Сполом,2001. – 223с.

47. Рудакевич М.І. Етика державної служби. Зарубіжний досвід. – К.,2002. – 110с.

48. Рудакевич М.І. Етика державного службовця. – К.:Вид. НАДУ,2003. – 360с.

49. Рудакевич М.І. Професійна етика державних службовців: теорія і практика формування в умовах демократизації державного управління: Монографія. – Тернопіль.: Астон,2007. – 430с.

50. Соловьев З.Я. Современный этикет. Деловой протокол. – М.: Ось-89, 1998.

51. Томан І. Як удосконалювати самого себе / Пер. з чес. – К.: Політвидав України,1988. – 319с.

52. Трач Р. „Психологія з людським обличчям„: гуманістичний підхід у західній психології ХХ століття // Сучасність,2002. – №9. – С.82-98.

53. Уткин З.А. Деловая этика. – М.: Изд-во „Зерцало„,1988.

54. Формановская Н.И. Вы сказали: „Здравствуйте„. Речевой этикет в нашем общении. – М.,1983.

55. Франкл В.Человек в поисках смысла. – М.: Прогресс, 1990. – 366с.

56. Фромм З. Иметь или быть? – М.: Прогресс,1980. – 336 с.

57. Фромм З. Искусство любить // Душа человека. – М.: Республика,1992. – С.110-178.

58. Фрюминг Р., Лаком Ж. Взаимодействие ради результата: практикум делового общения. – Ростов/Д: Феникс, М.: Зевс,1997.

59. Хаджирадєва С.К., Яроміч С.А. Комунікації, ділове спілкування та управління конфліктами в колективі \ \ За аг.ред. Бородіна Є.І., Логвінова В.Г. та ін. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ „Магістр„, 2004. – 100с.

60. Цветков В.В., Горбатенко В.П. Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства. – К.: Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького НАН України,2001. – С.248-270, 326-344.

61. Чиненныш А.И., Стоян Т.А. Этикет на все случаи жизни. – М.: Гном-пресс,1997.

62. Чмут Т.К. Культура спілкування. Навч. посіб. – Хмельницький,1999. – 220с.

63. Чмут Т.К., Чайка Г.Л. Етика ділового спілкування: Навч. посіб. – К.: Знання,2007. – 232с.

64. Шейнов В.П. Психология и этика делового контакта. – Минск:

Амалфея, 1997.

65. Шендрик С. Основні категорії культури глибинного спілкування // Людина: становлення та розвиток / Філософські пошуки. – Львів-Одеса: Центр Європи, 1997. – Вип.4. – С.39-43.

66. Щекин Г. Визуальная психодиагностика: познание людей по их внешности и поведению. – К.: МАУП, 2001. – 594с.

Допоміжна

1. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. О.Кислюк. – К.: Основи, 2000. – 238 с.

2. Агацци Э. Моральное измерение науки и техники. – М., 1998. – 344с.

3. Бердяев Н.А. Смысл творчества // Философия творчества, культуры и искусства. – М., 1994.

4. Бекарриа Ч.О. преступлении и наказании. – М., 1995.

5. Барбур Н. Этика в век технологии. – М., 2001. – 382с.

6. Вебер М. Избранное: Протестантская этика и дух капитализма. – М.: „Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2006. – 656 с.

7. Гусейнов А.А. Золотое правило нравственности. – М. 1988.

8. Гук О.І. Етика ділового спілкування: Навч. посібник. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2006. – 112с.

9. Гук О.І., Бундз В.П. Етика та культура ділового спілкування: Навчальний посібник. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2008. – 124 с.

10. Дубенко С.Д. Державна служба та державні службовці в Україні. – К.: Ін Юре, 1999. – С.53-64.

11. Дробницький О.Т. Понятие морали. – М., 1974.

12. Добиаш-Рождественская О.А. Культура западноевропейского средневековья. – М., 1987.

13. Етика. Навч. посібн./ За ред. В.Лозового. – К., 2002.

14. Етика і політика. Проблеми взаємозв'язку. – К., 2001.

15. Этика и ритуал в традиционном Китае. – М., 1988.

16. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. Підручник. – К.: Лібра, 1999. – 488 с.

17. Журне Ш. Христианское требование к политике. – К., 1998.

18. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. – К.: Лібра, 2001. – 400 с.

19. Камю А. Бунтующий человек. Философия, политика, искусство. – М., 1990.

20. Кобликов В. Юридическая Этика. – М. 2001. – 211с.

21. Малахов В.А. Етика: курс лекцій. – К.: Либідь, 2000. – 384с.

22. Малахов В.А., Єрмоленко А.М., Кисельова О.О. та ін. Етика і політика: проблеми взаємозв'язку. – К.: Стило, 2000. – 216 с.

23. Морально-етичні засади розвитку державної служби України: європейський та вітчизняний досвід: монографія / С.М.Серьогін, О.В.Антонова, І.І.Хожило (та ін.) / За заг. та наук. ред. проф. С.М.Серьогіна. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2007. – 290 с.

24. Олсон М. Логіка колективної дії. Суспільні блага і теорія груп: пер. з англ.. – К.: Лібра, 2004. – 272.

25. Пахарев А.Д. Мыслители о правителях: историко-политический аспект. –

К.:Знання України, 2006. – 296с.

26. Пірен М.І. Конфлікти в системі політико-управлінської діяльності. – К.: Вид-во НАДУ, 2003. – С. 81-124, 143-195.

27. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. – Львів, 2001. – 223с.

28. Ролз Дж. Теорія справедливості. – Новосиб., 1995.

29. Рубцов В.П. Етика політиків і службовців (підходи до кодифікації). – К.: Ін-т місц. Демократії, 2001. – 56с.

30. Сучасна енциклопедія етикету: 1000 правил і корисних порад. – Донецьк: ТОВ ВКФ „БАО”, 2005. – 384с.

31. Татаркевич В. О счастье и совершенстве человека. – М., 1981. – 335с.

32. Шеломенцев В.М. Етикет і сучасна культура спілкування. – К.: Лібра, 2003. – 416с.

33. Юсим М.А. Этика Макиавелли. – М., 1990.

34. Ярошевец В.І. Людина в системі пізнання. – К., 1994.

19. Інформаційні ресурси

1. Барна Н. В. Іміджелогія : [Навч. посіб.] / Н. В. Барна; за наук. ред В.М.Бебика [Електронний ресурс] [Електронний ресурс]. – http://www.studmed.ru/barna-nv-mdzheloga_679ae311daf.html#. – Назва з титул. екрану.

2. Бралатан В. П. Професійна етика [Електронний ресурс] / Бралатан В. П., Гуцаленко Л. В., Здирко Н. Г. – К. : ЦУЛ, 2011. – 252 с. – Режим доступу : http://moodle.nati.org.ua/pluginfile.php/14930/mod_resource/content/1/bralatan_v_p_gucalenko_1_v_ta_in_profesiina_etika.pdf. – Назва з титул. екрану.

3. Василевська Т. Е. Етика державних службовців і запобігання конфлікту інтересів [Електрон. навч.-метод. посіб.]. – Режим доступу : http://www.academy.gov.ua/%5CNMKD%5Clibrary_nadu%5CNavch_Posybniky%5C9fc4fff6-cce5-4afd-bf70-2e3854c59ab4.pdf. – Назва з титул. Екрану

4. Ваш психолог : Інтернет-портал [Електрон. ресурс] / Режим доступу : <http://www.vashpsixolog.ru>. – Назва з титул. екрану.

5. Вопросы психологи : Журнал [Електрон. ресурс] / Режим доступу : <http://www.vorpsy.ru/>. – Назва з титул. екрану.

6. Всеобщая декларация прав человека [Электрон. ресурс] / Документы ООН. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml. – Назва з титул. екрану.

7. Етика державних службовців : світова практика / Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу. – <http://www.center.gov.ua/rizne/etika-derzhavnih-sluzhbovciv.-svitova-praktika.html>. – Назва з титул. екрану.

8. Етика ділового спілкування : [Електронний ресурс] / Гриценко Т. Б., Гриценко С. П., Іщенко Т. Д., Мельничук Т. Ф., Чуприк Н. В., Анохіна Л. П. / за редакцією Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук. – К. : Центр учбової літератури, 2007 – 344 с. – Режим доступу : http://shron.chtyvo.org.ua/Hrytsenko_TV/Etyka_dilovoho_spilkuvannia.pdf.

9. Етика державного службовця [Електрон. навч.-метод. посіб.] / Черніг. Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів держ. влади,

органів місц. самоврядування, держ. п-в, установ і орг.; Упор.: Л.А.Чабак. – Чернігів : ЦППК, 2011. – Режим доступу : <http://sivertraining.org.ua/2016/07/14/etyka-derzhavnogo-služhbovtsya-navchalno-metodychnyj-posibnyk/>. – Назва з титул. екрану.

10. Етика ділового спілкування : [Навч. метод. посіб. для студ. ВНЗ.] / Харченко С. Я., Краснова Н. П., Юрків Я. І.; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – Луганськ. : Вид-во ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – 507 с.

11. Калюжний Р. А. Окремі аспекти запобігання корупції в системі державної служби України / Р. А. Калюжний, В. Д. Гавловський, І. Г. Андрущенко // Науково-практичний журнал – 2007. – № 15 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/15text/g15_06.htm. – Назва з титул. екрану.

12. Менеджмент.com.ua : Інтернет-портал для управлінців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua/hrm/motivation.php>. – Назва з титул. екрану.

13. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин [Електронний ресурс] / Ю. І. Палеха. – К. :Кондор, 2007. – 325 с. – Режим доступу : http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR1/CD/ETUKA_DV.pdf. – Назва з титул. екрану.

14. Про затвердження Загальних правил поведінки державного службовця : Наказ Голодержслужби України від 04.08.2010 № 214 (Зареєстровано в Мінюсті України 11 листопада 2010 р. за № 1089/18384) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1089-10>. – Назва з титул. екрану.

15. Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 р.№ 3206-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3206-17>. – Назва з титул. екрану.

16. Рудакевич М. І. Професійна етика державних службовців : теорія і практика формування в умовах демократизації державного управління [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/1960706/>. – Назва з титул. екрану.

17. Сергєєва Л.М. Службовий етикет та імідж як складові культури управління державного службовця / Л. М. Сергєєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/n_1_2008/doc/3/08.pdf. – Назва з титул. екрану.

18. Тимошенко Н. Л. Корпоративна культура. Діловий етикет [Електронний ресурс]/ Н. Л. Тимошенко. – К. : Знання, 2006. – 391 с. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/>. – Назва з титул. екрану.

19. Чмут Т. К. Етика ділового спілкування : [Навч. посіб. – 5-те вид., стер.] / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка. – [5-те вид., стер.] – К. Выкар, 2006. – 223 с.

20. Школа вищого корпусу державної служби: www.school.gov.ua – Інформаційно-ресурсний центр – Публікації – Професійна етика публічної служби та запобігання конфлікту інтересів: навч. посібник. – К.,2010.

21. Psychologies : сайт журналу [Електрон. ресурс] / Режим доступу : <http://www.psychologies.ru>. – Назва з титул. екрану.